

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Запорізький національний університет · Харківська державна академія дизайну і мистецтв
Черкаський державний технологічний університет · Національна спілка художників України
Науковий фаховий журнал «Український мистецтвознавчий дискурс»

KYIV DESIGN CONFERENCE 2026

Київська конференція з дизайну.
Сталий розвиток суспільства
та дизайн-діяльність у просторі
айдентики територіальних громад

16 квітня 2026 р.
м. Київ

УДК 73.027:316.722(477)”19”

Старченко Денис, студент кафедри дизайну

Миронова Ганна, науковий керівник, член-кореспондент Національної академії мистецтв України, старший викладач кафедри дизайну

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Київ, Україна

ВІДОБРАЖЕННЯ ТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАНСЛЯЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ У МОНУМЕНТАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ ХХ СТ.

Анотація. В напрацюваннях досліджується еволюція та роль монументального мистецтва ХХ століття в Україні як ключового інструменту формування національної ідентичності та збереження культурної традиції в умовах кардинальних політичних змін. Визначено три основні етапи: Український модерн (пошук національного стилю), Радянський період (опір та прихована ідентичність у соцреалізмі та мозаїках “шістдесятників”), та Період Незалежності (відновлення історичної пам’яті). Аналіз фокусується на феномені монументалістики 1960-х як формі культурного опору та на важливості етнодизайну як духовно-національного феномену, що проявився у синтезі мистецтв. Дослідження актуальне для розуміння трансформації культурного простору та ролі мистецтва у воєнний час.

Ключові слова: Монументальне мистецтво ХХ ст., національна ідентичність, український модерн, синтез мистецтв, шістдесятництво, соцреалізм, мозаїка, етнодизайн, культурний опір, декомунізація.

Вступ. ХХ століття стало для українського монументального мистецтва періодом постійної боротьби: між прагненням до національної самоідентифікації та ідеологічним тиском тоталітарних режимів. Цей період характеризується відкритим пошуком українського національного стилю, що стало прямою візуалізацією ідеї державності. Згодом, в умовах радянської влади, монументалістика перетворилася на поле ідеологічної боротьби, де українська культурна традиція або свідомо нівелювалася, або кодувалася у творах шістдесятників. Метою роботи є аналіз того, як монументальне мистецтво ХХ століття відображало і транслувало національну ідентичність, слугуючи як інструментом влади, так і засобом духовного опору.

Матеріали та методи. Об’єктом дослідження є монументально-декоративне мистецтво ХХ століття на території України як візуальне поле відображення національної ідентичності. Предметом дослідження є стилістичні, композиційні та символічні особливості українських монументальних творів періоду ХХ ст.

Методологічна основа включає культурно-історичний аналіз, що розглядає твори у нерозривному зв’язку з політичним контекстом (українізація, репресії, відлига). Комплексний аналіз синтезу мистецтв дозволяє виявити, як монументалістика інтегрувала елементи етнодизайну у модерністичні та соцреалістичні структури.

Результати. На початку ХХ століття монументальне мистецтво активно долучається до пошуку національного архітектурно-художнього стилю. Роботи таких архітекторів і художників, як В. Кричевський, С. Васильківський та М. Самокиш, демонструють свідомий синтез мистецтв, де архітектура, монументальний живопис і декоративні елементи (майоліка, різьблення) поєднані на основі народної традиції та мотивів українського бароко. Використання високого чотирихилого даху з переломами, характерного для традиційних українських хат і церков, віконні прорізи часто мали трапецієподібну форму та були оздоблені різьбленими лиштвами – прямі посилення на народне житло, на відміну від суворого симетричного класицизму, асиметрична композиція фасаду надавала споруді індивідуальності та динамічності - це все створювало відчуття автентичності [1]. Будинок Полтавського губернського земства є еталонним прикладом, де етнодизайн набув статусу духовно-національного феномену, що візуалізував ідею самодостатньої української культури.

В умовах радянської влади монументальне мистецтво було підпорядковане соцреалізму та про-

паганді. Однак, у 1960-ті роки (період “відлиги”) виникає феномен монументалістики шістдесятників, що став прихованим, але потужним полем для культурного опору та збереження ідентичності. Монументальні мозаїчні панно стали ідеальною формою для такого кодування, оскільки, з одного боку, вони відповідали радянській ідеології “масового мистецтва”, а з іншого – дозволяли впроваджувати національні символи та орнаменти через абстрактну стилізацію та кольорову палітру [2].

Роботи, такі як мозаїка Алли Горської “Прометей” в Донецьку, або розписи, що зазнали цензури, свідчили про намагання надати монументальним образам глибокий національно-світоглядний зміст, що виходив за рамки партійної ідеології [3].

Після 1991 року монументальне мистецтво переживає радикальну трансформацію: відбувається демонтаж ідеологічних пам’ятників та встановлення нових монументів, присвячених ключовим постатям української історії та культури (Тарас Шевченко, Леся Українка, жертви Голодомору). Це стало прямим актом трансформації культурного простору. Сучасна монументалістика та дизайн (зокрема айдентика територіальних громад) активно використовують надбання модерну та народні мотиви, підтверджуючи, що етнодизайн є не лише естетичною категорією, але й культурним кодом нації, необхідним для візуального самовизначення у світі [4].

Висновки. Монументальне мистецтво ХХ століття в Україні є яскравим свідченням стійкості національної ідентичності та безперервності культурної традиції попри зовнішні виклики. Мистецтво виступало ідеологічним інструментом (соцреалізм) та водночас засобом культурного самозбереження (модерн, шістдесятництво). Звернення до народних джерел та традиційних орнаментів (етнодизайн) забезпечило трансляцію ідентичності навіть у найбільш цензурованих творах, створивши синергію традицій та новацій.

Мозаїки ХХ ст. є тепер об’єктом уваги, що вимагає захисту, оскільки є матеріальним доказом національної культурної спадщини та основою для формування сучасної української ідентичності в умовах трансформації суспільства під впливом війни.

Список використаних джерел:

1. Будинок Полтавського губернського земства, 1903–1908 рр. [Електронний ресурс] // Сад Українського Модерну. – Режим доступу: <https://parafia.org.ua/SUM/piece/%D0%B1%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BA-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%82%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B3%D1%83%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B7/>
2. Українська радянська мозаїка [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_радянська_мозаїка.
3. Горська Алла Олександрівна [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Горська_Алла_Олександрівна.
4. Естетизація зупинок громадського транспорту: актуальність реалізації. [Електронний ресурс] / Н. Рибка // EVNUIR. – Режим доступу: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/29689>.
5. Миронова Г.А., Українське мистецтво: між національною формою і європейськими спрямуваннями (Аналітично- дискурсивний зріз). Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації: матеріали IV Міжнародної наукової конференції, 2 грудня, 2022р., Івано-Франківськ. 2022. 266 с. С. 263–266.